

Makale Bilgisi

Makale Geliş Tarihi: 25.01.2023

Makale Kabul Tarihi: 20.06.2023

Necip Fazıl Kısakürek'in Visal Şiirinde Tasavvufi Unsurlar

Elif ÜNAL*

Adem GÜRBÜZ**

Öz

Tasavvuf, özünde bireyin yetkinliğini arttırmaya çalışan, dünyanın geçiciliğini nazara veren ve ebedi olana talip olmayı öğütleyen bir kavramdır. Kalbin temizlenmesini, malayani olandan uzaklaşmayı, hakiki olanın peşine düşmeyi salık verir. Hayatın merkezine Allah'ı alır; Allah korkusu ve sevgisi bu anlayışta temel referans konumundadır. Türk edebiyatında Hoca Ahmet Yesevi ile gelişen Tasavvuf ekolü, varlığını korumaya devam eden ve edebiyatımızda halen karşılık bulan bir alan olarak değerlendirilebilir.

Necip Fazıl Kısakürek, bohem bir yaşamdan İslami bir yaşama yönelen, fikir değiştiren ve bu anlamda sanat anlayışını da dönüştüren bir şairdir. Sanat yaşamının ilk döneminde bireysel ve metafizik problemleri işleyen şair, ikinci döneminde İslamiyet'e yönelir ve bu aşamadan sonra sanatını kendi davasına hasreder. Şiirlerinde insanın terakki etmesini, ebedi olana talip olmasını, geçici olandan uzaklaşmasını ve bir nevi zühd hayatı yaşamasını salık verir. Bu bağlamda "Visal" şiirinde de benzer bir tutum takınır ve okura çeşitli telkinlerde bulunur. Çalışmanın amacı, bahsi geçen şiirdeki tasavvufi unsurları irdelemeyi, şiirde işlenen fikirler ile şairin sanat anlayışı arasında ilişkinin bulunup bulunmadığını vb. irdelemeyi

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Bingöl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Bingöl/Türkiye, elif_unal89@hotmail.com Orcid Id: 0000-0003-0741-6343

** Doç.Dr., Bingöl Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Bingöl/Türkiye, ademgurbuz@bingol.edu.tr Orcid Id: 0000-0001-6212-1500

amaçlamaktadır. Çalışma sonucunda şairin şiir boyunca okuru tasavvufa, Allah'ı (Mutlak Hakikat'i) aramaya sevk ettiği ve yüce bir insan modeli çizmeye çalıştığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Necip Fazıl Kısakürek, Visal, Tasavvuf, Mutlak Hakikat, Şiir

Sufi Elements In Necip Fazıl Kısakürek's Visal Poetry

Abstract

In its essence, Sufism is a concept that tries to increase the competence of the individual, takes the temporality of the world into consideration and advises to aspire to the eternal. It recommends cleansing the heart, moving away from the temporal, and pursuing the real. It puts God at the center of life; Fear and love of Allah is the main reference in this understanding. Sufi literature, which developed with Hoca Ahmet Yesevi in Turkish literature, can be considered as a literature that continues to preserve its existence and still finds a response in Turkish literature.

Necip Fazıl Kısakürek is a poet who turned from a bohemian life to an Islamic life, changed his mind and transformed his understanding of art in this sense. The poet, who met Islam in the second period of his artistic life and devoted his art to his own cause after this stage, advises people to progress in his poems, to aspire to the eternal, to move away from the temporary and to live a life of asceticism. In this context, he adopts a similar attitude in his poem "Visal" and makes various suggestions to the reader. The aim of the study is to examine the mystical elements in the aforementioned poem, whether there is a relationship between the ideas in the poem and the poet's understanding of art, etc. aims to address. As a result of the study, it was determined that the poet led the reader to Sufism, to search for God (Absolute Truth) throughout the poem and tried to draw a supreme human model.

Key words: Necip Fazıl Kısakürek, Visal, Tasavvuf, Sufism, Absolute Truth, Poetry.

Giriş

Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı şairlerinden olan Necip Fazıl Kısakürek, henüz yirmi bir yaşındayken “Örümcek Ağı” adlı ilk şiir kitabını yayımlamıştır. Ancak şairin geniş çevrelerce tanınması 1928’de yayımladığı “Kaldırımlar” adlı kitabıyla olmuş ve “Kaldırımlar Şairi” olarak anılmaya başlanmıştır.

Necip Fazıl Kısakürek’in şiirlerini iki farklı dönemde değerlendirmek mümkündür. 1934 senesine kadar olan şiirlerinde çoğunlukla melankolik bir ruh hâli görülmekteyken 1934’te Abdülhakîm Arvâsî ile tanıştıktan sonra hayatında ve sanat anlayışında köklü bir değişiklik yaşayan şair; şiirlerine olduğu kadar sanat anlayışına ve poetikasına da belirli bir

dinî-mistik görüşü hâkim kılmıştır. Bu tarihten sonra o, yalnızca bir şair değil aynı zamanda fikirlerini kamuoyuna sunan, insanlara Allah'ı anlatmayı kendine görev addeden bir dava adamıdır. Şair, Arvasî hazretleriyle yolunun kesiştiği tarihten itibaren sanat anlayışını:

“Anladım işi, sanat Allah'ı aramakmış;

Marifet bu, gerisi çelik çomakmış...” (Kısakürek, 2002: 39).

şeklinde ifade eder. Ona göre şiir, “Mutlak Hakikat”i arama işidir. Ve şiirin O’nu aramaktan başka vazifesi yoktur.” (Kısakürek, 2002: 473-474).

Abdülhakim Arvâsî’yi tanımasından sonra şiirlerinin gayesini Hakk’a ulaşmak olarak belirleyen Necip Fazıl, bundan sonra yazdığı şiirlerde tasavvufi bir anlayış da benimser. Şair, İdeocya Örgüsü adlı eserinde “İslam’ın dışı Şeriat, içi Tasavvuf...” ifadesini kullanır ve “İslam’ın topyekûn ruhu, hikmeti, ahlâkı, edebi, eşya ve hâdiselere bakışı, bu dünya ve ötelere dış ve iç nizam sırrı, var oluş sebebi, ölümsüzlük yolu, bütün illiyetler ve gâiyetler, her şey, her şey tasavvufta...” (Kısakürek, 2017: 94) diyerek tasavvufun bir müminin hayatındaki önemini vurgulamış olur. Tasavvufun, “Allah kâinatı insan için, insanı da kendi mârifeti için yarattı” düsturuna sanatını icra eder. Çalışmanın konusu olan “Visal” şiirinde yer alan tasavvufi unsurları bulabilmemiz için tasavvuf hakkında birtakım bilgilerin verilmesinde fayda bulunabilir.

Tasavvuf sözcüğünün kökü hakkında dört görüş bulunmaktadır:

1. Medine mescidinde yapılan “Suffa”dan,
2. Safvet, durgunluk, bulanık olmayan anlamına gelen “safv’ kökünden,
3. Yün anlamına gelen “suf”tan,
4. Dördüncü ihtimal de Yunanca hikmet anlamına gelen “sofos” kelimesinden türediğidir (Topal,2013: 86).

Tasavvufun çeşitli tanımları yapılmakla birlikte tasavvufu ilk tarif edenlerden Muhammed b. Vâsî’ a göre tasavvuf; huşû, nefsi hor görme, kanaatkârlık ve alçak gönüllülüktür. Cüneyd-i Bağdâdî’nin tasavvuf tanımında ise tasavvufun dünya ile ilgili şeylerde azla yetinme, kalbiyle Allah’a dayanma, taat ve ibadete yönelme, dünyevî arzulara karşı sabretme, eline geçebilecek şeylerin yararlısını seçme, mâsivâdan uzaklaşıp Allah’a dönme, Allah’ı içten zikretme, vesveseye karşı ihlâsı gerçekleştirme, şüpheyeye karşı yakîn elde etme, uzaklaşma ve yabancılaşmadan kurtulup Allah ile huzur bulma gibi konuları içerdiği ve Hz. İbrâhim’in cömertliği, Hz.İshak’ın rızası, Hz. Eyyûb’un sabrı, Hz. Zekeriyyâ’nın işaretleri, Hz. Yahyâ’nın garipliği, Hz. Mûsâ’nın yün giymesi, Hz.İsâ’nın seyahati ve Hz. Muhammed’in fakrı gibi hasletler üzerine kurulduğu belirtilmiştir (Öngören, 2011: 119-126).

Öngören'e göre, tasavvuf düşüncesinin temeli Allah sevgisi (muhabbetullah) ve Allah korkusuna (mehâfetullah) dayandığı için bahsi geçen korku kavramı Allah'ı sevmekten kaynaklanan bir çekinmeyi ifade eder ve bu iki kavram birbirini tamamlar. İslâm'a göre kulların Allah'ı sevdiği gibi Allah da kullarını sever. Allah'ın kullarını sevmesini sağlayan tövbe, temizlik, sabır, takvâ, ihsan, adalet, tevekkül gibi özellikler tasavvuf ehli tarafından seyrüsülük diye ifade edilen ve bir müşid-i kâmil rehberliğinde uygulanan eğitim sürecinde özenle gerçekleştirilmeye çalışılır ve sonuç itibarıyla kul ile Allah arasında mânevî bir ilişki meydana gelmiş olur (Öngören, 2011: 119-126).

Tasavvufi eğitimin nihaî amacı kulun imanî açıdan yakîn elde etmesi, amel açısından ubûdiyyet makamına yükselerek kulluk görevlerini ihsan mertebesinde ifa etmesidir. Bu mertebeye ulaşmaya çalışırken de insanı Allah'tan uzaklaştıran; maddeye ve nefsin arzularına yönelten makam ve mevki hırsı, mal sevgisi, şehvet ve şöhret gibi duygu ve isteklerle ilgili bağların ortadan kaldırılması gerekmekte aksi hâlde tam anlamıyla Allah'a yönelip vuslata ermenin tasavvuf ehline mümkün görülmediği belirtilmektedir. Bu bağlamda tasavvufun tarifi, “her şeyden alâkayı kesip Allah'la olma” ve “Allah'ın sendeki seni öldürüp kendisiyle diri kılması” şeklinde yapılmıştır (Öngören, 2011: 119-126).

Görüldüğü üzere tasavvufun farklı zaman dilimlerinde farklı kişilerce değişik tanımları yapılmıştır. Farklı tanımlamalar ve tarifler yapılsa da tasavvufun nihai gayesi ezeli ve ebedi olan Allah'a ulaşmaktır. Yukarıda yapılan tanımlardan yola çıkılarak tasavvufta bir kulun gönüllü olarak Hakk'ı bulmak için bir yolculuğa çıkması (seyrüsülük) ve bu yolculuk süresince önüne çıkan zorluklara karşı rıza göstermesi esastır.

Bu çalışmada Necip Fazıl Kısakürek'in “Visal” şiirinde ön plana çıkan tasavvufi unsurlar irdelenmiştir. Bu bağlamda şiir, tasavvufi öğeler doğrultusunda alt başlıklara ayrılmış ve bu başlıkların şiirde ne ölçüde/nasıl karşılık bulduğu incelenmiştir. Bilindiği gibi tasavvufi unsurların birbiriyle sıkı bir münasebeti vardır. Bu yüzden zaman zaman şiirin aynı kesiti, farklı madde başlıkları altında tekrar işlenmiştir. Örneğin bir kesitte tasavvufi unsurlardan vuslat ve tefekkür birlikte işlenmiş olabilir. Bu durumda aynı kesitin her iki madde başlığında da incelenmesi gerekmektedir. Çalışmada birtakım ifade tekrarlarına rastlanması bu sebeptendir. Şiirde tasavvufi unsurlar; “vahdet-i vücûd, vuslat, tefekkür, akıl, sülük, tecelli, mâsivâ, çile ve hakikat” adlı on başlık altında kategorize edilmiş ve incelenmiştir.

Visal

Beni zaman kuşatmış, mekân kelepçelemiş;
Ne sanattır ki, her şey, her şeyi peçelemiş...
Perde perde veralar, ışık başka, nur başka;
Bir anlık visal başka, kesiksiz huzur başka.
Renk, koku, ses ve şekil, ötelere haberci;
Hayat mı bu sürdüğün, kabuğundan, ezberci?
Yoksa göz, görüyorum sanmanın öksesi mi?
Fezada dipsiz sükût, duyulmazın sesi mi?
Rabbim, Rabbim, Yüce Rab, alemlerin Rabbi, sen!
Sana yönelsin diye icad eden kalbi, sen!
Senden uzaklık ateş, sana yakınlık ateş!
Azap var mı alemde fikir çilesine eş?
Yaşamak zor, ölmek zor, erişmekse zor mu zor?
Çilesiz suratlara tüküresim geliyor!
Evet, ben, bir kapalı hududu aşıyorum;
Ölen ölüyor, bense ölümü yaşıyorum!
Sonsuzu nasıl bulsun, pösteki sayan deli?
Kendini kaybetmek mi, visalin son bedeli?
Mahrem çizgilerine baktıkça örtünen sır;
Belki de benliğinden kaçabilene hazır.
Hatıra küpü, devril, sen de ey hayal, gömül!
Sonu gelmez visalin gayrından vazgeç, gönül!
O visal, can sendeyken canını etmek feda;
Elveda toprak, güneş, anne ve yar elveda! (Kısakürek, 2002: 233).

1. Vahdet-i Vücûd

Mutlak Hakikat'e kavuşma anlamına gelen vuslatın başlangıcı kulun kendini Hakk'tan uzaklaştıran her şeyden yüz çevirmesidir. Kul, farz ve nâfile ibadetleri vasıtasıyla Hakk'a yaklaşır ve nihayet sevdiğine kavuşur; vuslata erer. Bu kavuşmanın bir sonraki aşaması Hakk ile dâimî birlikte olma hâli ise "vahdet" hâlidir (Demirli, 2012: 431-435). Vahdet-i Vücûd anlayışına göre âlemde Allah'ın varlığından başka bir varlık daha yoktur. Var olduğunu

düşündüğümüz diğer mevcudat ise O'nun bir yansımasıdır. Muhyiddin İbnü'l-Arabî'ye göre “Varlık birdir, o da Hakk'ın varlığıdır.” (Demirli, 2012: 431-435).

“Visal” şiirinde karşımıza çıkan vahdet-i vücûd anlayışı açık ifadelerle verilmemekle birlikte şiirin bütün olarak taşıdığı anlamda bu anlayış yer almaktadır. Örneğin aşağıdaki mısralarda Tanrı'nın varlığının kâinata gizli bir şekilde hissettirildiğine işaret edilir:

“Yoksa göz, görüyorum sanmanın öksesi mi?

Fezada dipsiz sükût, duyulmazın sesi mi?”

dizelerinde görüyoruz sandığımız ya da duyamadığımız şeyler hep Mutlak Varlığın işaretleridir. Yaratılmış olan her şey onu yaratanın varlığına ispattır; her sanat sanatçısına götürür bizi. Kimi zaman basit manada bir görme ve duyma ile fark edilebilen bir yaratıcının varlığı, hakiki manada derin bir görüş ve duyuyla değerlendirilirse görülen-görülmeyen, duyulan- duyulamayan her ne var ise hepsinin, yaratıcının varlığının aklî ve kalbî idrakına, bu şuura ermemize hizmet ettiği görülür.

“Mahrem çizgilerine baktıkça örtünen sır;

Belki de benliğinden kaçabilene hazır.”

dizelerinde geçen “baktıkça örtünen sır”ın âlemde yaratılmış her ne varsa O'nun varlığının bir yansıması olduğu düşünülebilir. İkinci dizede şairin, benliği aradan çıkarabildiğimizde ortadan o sırrın kalkacağını söylemesi yine okuru vahdet-i vücûda götürmektedir. Vahdet-i vücûd anlayışında mâsivâya ait olan şeylerden sıyrıldıkça Hakk'ın varlığı daha görünür ve bilinir hâle gelmektedir. Mâsivâ ise kimi zaman dünyaya ait maddi unsurlar olabilirken kimi zaman da her zaman kötülüğü emreden nefis, benlik olmaktadır. Öyle ki insanın Allah'a kulluktaki en büyük düşmanı şeytanla beraber kendi nefsidir. Bu nedenle kişi, nefsi yani benliği aradan çıkarabildiği oranda Hakk'a yaklaşacaktır; bir yok iken var edildiğini yeniden Allah'ın varlığında yok olacağını anlayabilecektir.

Hakîkî vücûd yalnızca Hak olduğuna göre seyrüsülûka niyet eden kişinin varlık iddiasından sıyrılmaması ve kendi varlığını Hakk'a duyduğu aşk ateşi içinde eritmesi gerekecektir. Lâmekânî Hüseyin Efendi, Hakk'a vâsıl olabilmek için sâlikin fânî olarak vücûd kaydından kurtulması gerektiğini

“Kuyûd-ı vücûddan mücerred olursa

Sülûkunda sâlik olur Hakk'a vâsıl”

...

“Hamd lillâh gitti benden benliği

Kaldı onun varlığı ve anlığı

Ona eren ol olur hiç şek değil

Gider ondan kalmaz ad ve şanlığı” (Çakmaktaş, 2018: 57) ifadeleriyle dile getirir.

İslâm dini, teslimiyeti zorunlu olarak görür. Bu teslimiyet, varlığı ezeli ve ebedi olan Allah’adır. Bu alem yaratılırken Allah kullarını kendisine kulluk etsinler diye yaratmış ve insanoğlunu yeryüzüne bu gayeyle göndermiştir. Esas görevinin sorumluluğunu bilen kişi, bu görevi yerine getirdikçe huzuru bulur. Tasavvufta bu sorumluluğu layıkıyla yerine getirmenin şartı da var sandığı benliğinden kurtulmakla mümkündür. “Visal” şiirinde mutlak dinginliğin, kâinatın/yaratılışın sırlarına ermenin temel şartının kişinin kendi benliğinden sıyrılması olarak gösterilir. Öyle ki bütün mevcudat, benliğinden kaçabilen kişilere tüm sırlarını aşikâr etmek için hazırdır. Bu bağlamda şiirde vahdet-i vücûd anlayışı yüceltilir ve okur, fenafillah’a yöneltilir.

2. Vuslat

Şiirin adı olan visal, “erişmek, kavuşmak, sevdiğine ulaşmak, ermek” (Uludağ, 2012: 382) anlamında kullanılan bir kelimedir. Tasavvufî manada visal kelimesini kulun, kendi nefisini seyrüsülûk içinde çeşitli merhalelerden geçirerek mutlak varlık olan Allah’a ulaşması, seyrüsülûkunu tamamlaması (Uludağ, 2012: 382); O’nun rızasına ermesi, manevi bakımdan Allah’la beraber olması anlamlarını taşır. Visale erişebilmek için kişinin bazı bedeller ödemesi gerekir. Yahyâ b. Muâz er-Râzî, arşın altındaki tabiat âlemine gözünü yummayan kimsenin arşın üstündeki ilâhî âleme ulaşamayacağını söyler (Demirli, 2012: 431-435). “Visal” şiirinde de şairin “Kendini kaybetmek mi, visalin son bedeli?” demesi visalin bir bedel, bir gayret gerektirdiğini anlatmaktadır. “Bulmak” için bu yolda “kaybetme”nin zıtlığı kullanılarak bir hakikat dile getirilmiştir. Visale giden yollarda kişi, birtakım fedakarlıklar yapmalı, nefisini dizginlemek adına bazı çabalara girişmelidir. Allah’a kulluk iddiasında olanlar zaten yaratıcının ona farz kıldığı eylemleri yapmakla mükelleftir. Bunun haricinde Allah’ın muhabbetine nail olmak adına bazı nafîle çabalara da girişebilir ve “*Kulum nafîle ibadetlerle de bana yaklaştırmaya devam eder, ta ki ben onu severim. (Sevince de) artık onun işiten kulağı, gören gözü, tutan eli, yürüyen ayağı olurum. Benden isterse muhakkak ona (istediğini) veririm.*” (Buhârî, Rikâk, 38) hadisi uyarınca da kendisini aradan çıkarır, başka bir ifadeyle kaybeder ve visali bulmuş olur.

Visal, Hakk’a ulaşmak olarak tanımlansa da bu visal bitmiş bir eylemi/durumu ifade etmemeli; tam aksine devam eden, süreklilik arz eden bir mahiyet taşınmalıdır. Çünkü Allah’ın yaratması süreklidir ve yaratılanlar üzerinden tefekkürle yapılan seyrüsülûk de süreklilik içerir. Bu bağlamda düşününce her tefekkürün sonunda bir visal olacaktır. Aşağıda verilen dizeler de bu visalin bir sonu olmadığını göstermesi bakımından önemlidir. Aynı zamanda ilk dizede yer alan hatıra ve hayalden yani aklın örttüğü meselelerden bir sıyrılma göze çarpmaktadır. Visale

ermek için akıl duvarını yıkmak gerekmektedir. Akıl, tefekkür için önemlidir fakat tek başına yeterli değildir. Burada, şairin “gönül”e seslenmesi de dikkate değer bir kullanımdır. Zira Allah’ın tecelligâhı “müminin gönlü”dür. Daha önce de belirtildiği gibi visal için başlangıç noktası akıl olsa da son tahlilde saliki Allah’ a taşıyan yol kalptir/ gönüldür:

“Hatıra küpü, devril, sen de ey hayal, gömül!

Sonu gelmez visalin gayrından vazgeç, gönül!”

Bu dizelerde visale ulaşmak isteyen birinin sahip olması gereken anlayış dile getirilmiştir. İnsan bu dünyaya gelerek bir firkate atılmıştır ve insanın nihai amacı, bu firkati vuslata erdirmektir. Onun vuslatı da Allah’a giden yolda kalbini örten her ne varsa bunlardan arınmakla mümkündür. Bunun bir başka ifadesi, kişi nefsin isteklerinden kurtulduğu ölçüde vuslata yakınlaşmakta, nefsin emirlerine uydukça da firkatini artmaktadır. Visale giden yolda “visalin gayrından vazgeçmek”, nefse hoş gelen dünyalık işlere ve şeylere veda etmek gerekir. Aşağıdaki dizelerde şair yine, visale erişmenin yolunu gösterir:

“O visal, can sendeyken canını etmek feda;

Elveda toprak, güneş, anne ve yar elveda!”

Tasavvufta tevhit ve fenâya ulaşabilmek için, nefsin ceht ve riyazetle beşerî sıfatlardan kurtularak Allah’ın istediği ve razı olduğu sıfatlarla bezenmesi temel prensiplerden birisidir. Tasavvuf yoluna giren yol erine nefsin terbiye etmesi için öğütlenen yöntemlerden birisi de “Ölmeden önce ölme”dir (Bilgin,2007: 42). Şair bu dizelerde vuslata niyetlenen kişinin yapması gerekenin henüz yaşarken sahip olduğu en büyük varlığı yani canı dahi maksudu uğruna terk edebilmesi olduğunu söylemektedir.

İkinci dizede şairin bu dünyada kendisine verilmiş olanlardan yani mâsivâdan visal uğruna vazgeçmesine vurgu yapılmıştır. “Toprak, güneş, anne ve yar” bu dünyada sahip olunabilecek en değerli unsurlardır. Fakat dünya, belli bir süre varlık gösterecek bir yerdir, sınırlı ve geçicidir, nihayet yok olup gidecektir. Bu bağlamda dünyadaki visaller ve mutluluklar da geçicidir. Şair, dünyanın geçici lezzetlerinden/değerlerin/kıymetlerinden sonu olmayan bir varlık/lezzet için vazgeçilmesi gerektiği kanaatindedir. O varlık, Allah’tır ve Allah’ın geçiciliği söz konusu değildir, visali de sonsuz bir mahiyet taşır. Bu bağlamda şiirde tasavvufi anlamdaki vuslatın dünyadaki diğer tüm kavuşmalardan daha değerli olduğu mesajı verilir.

3. Tefekkür

Tefekkür, “fıkr” kökünden türetilmiş bir kelimedir. Tasavvufi manada tefekkür, insanın yaratılmışlar ve yaradılış üzerine etrafını saran tüm eşya ve olaylar üzerinde derin bir düşünüş gerçekleştirilmesi anlamı taşır. “Bir saat tefekkür, bin yıl ibadetten hayırlıdır” hadis-i şerifi,

tefekkürün İslam inanisında ne denli büyük bir öneme sahip olduğunun göstergesidir. Bu düşünme fiili, alelade bir düşünmeyi kastetmemekte; aksine derin, kapsamlı ve yaptırımı olan bir düşünmeyi gerektirmektedir. İnsan; yaradanı, yaradılışı ve yaratılmışlar üzerinde bir tefekkür gerçekleştirdiğinde yaşayışında kulluğu açısından birtakım iyi yönde değişme yaşamalıdır. Aksi takdirde yaşayışında ve imanî yönünde herhangi bir değişim ve gelişim sağlamayan tefekkür, amaca hizmet etmiş sayılmaz.

Tefekkür, bir sorgulamadır. Gözün gördüğü ya da göremediği, kulağın duyduğu ya da duyamadığı olay ve nesnelere hakkında aklı da kalbe yoldaş ederek başlanılan bir tefekkürle kişi ya da talip, düşüncelerinin sonucunda hem aklını ikna edecek hem de kalbini tatmin edecektir. Necip Fazıl, “Visal” şiirinde ilk mısralardan itibaren bir tefekküre yönelir, şiir boyunca maddi ve manevi alemde Hakk’ı arar ve fikretmelerinin sonunu Hakk’a bağlar:

“Renk, koku, ses ve şekil, ötelere haberci;
Hayat mı bu sürdüğün, kabuğundan, ezberci?”

Bu mısralarda yaşıyor gibi görüldüğümüz hayatın hakikaten yaşanıp yaşanmadığı sorgulanmaktadır. Kabuğundan ve ezberci yaşamak; derinliğe inmeden, bir sorgulama ve düşünme eyleminde bulunmadan yaşamayı ifade eder. Bir bakıma yaşıyormuş gibi görünmektir. Esas hayat, şeklen/madden yaşanan değil; manevi olana ulaşıldığında görülür. Esas hayata ulaşmanın yolu ise “tefekkür” kavramında saklıdır. Tefekkür, tasavvufi açıdan nefsanî sıfatlar sebebiyle perdelenen kalbin matlûbunu aramasıdır. Dolayısıyla tefekkür bir talep işidir. İnsanın mümeyyiz vasıflarından biri olan tefekkür, düşünme yeteneğinin insandaki aklî ölçülere göre çalışması olarak da ifade edilebilir. Vesilelere başvurmak sûretiyle gayeleri elde etmeye çalışmadır. Amaca ulaşmak için basîretin çaba sarf etmesidir (Yılmaz, 1998: 5).

İnsanı diğer mahlukattan ayıran en belirgin tarafı aklını kullanarak bir muhakeme, bir mukayese yapabilmesidir; giriştiği eylemlerin sonuçlarını akıl edebilmesi, düşünebilmesidir. Kuran-ı Kerim’de insanın “düşünmesi” hususunda pek çok ayet yer almaktadır ve bu düşünme eylemi insana kıymet kazandıran bir yöndür: “...İşte böylece Allah, size ayetlerini açıklıyor. Umulur ki siz düşünürsünüz. (Bakara/ 219)”, “...Üstün akıllılardan başkası da derin düşünmez. (Ali İmran/ 7)”, De ki: “Kör ile gören bir olur mu? Hiç düşünmez misiniz? (Enam/ 50)”, “Bu iki ayrı grubun meseli, kör ve sağır ile gören ve işiten gibidir. Bunlar hiç eşit olabilirler mi? Hâlâ düşünmeyecek misiniz? (Hud/ 24)” ...

Diğer mahlukattan kendisini üstün kılan düşünme yetisini yerinde ve yeterince kullanabilen insan, ancak bu suretle kendi yaratılış gayesini idrak edebilecek ve Mutlak Hakikat’e ulaşacaktır. Kişi, bu hakikat arayışında önüne çıkan her şeyden yararlanabilmelidir. Çünkü şairin de dediği gibi, bir renk, bir koku, bir ses ya da bir şekil üzerinde tefekkür ederek

nihai amaca ulaşmak mümkün olabilmektedir. Cümle mevcudatın tek bir yaratıcısı olduğuna göre yaratılmış olan her şey de onun eseridir ve yaratıcının sanatının izlerini yaratılanlar üzerinde görmek mümkündür.

Ataullah İskenderî'ye göre tefekkür etmek, kalbin ağyar meydanlarında seyir ve seferidir. (İskenderani, 1963: 165-166). Burada ağyar ile kastedilen mâsivâdır. Kişi mâsivâ a yer alan her ne varsa onlarda gördüklerinde ya da gördüğünü sandıklarında, duyduklarında ya da duyulmazlarda tefekkür ederek mutlak varlığın işaretlerini arar. Bu şekilde tecellilerde tefekkürle arayışın sonu vahdet-i vücûda varmaktadır. Aşağıdaki dizelerde de şair, mâsivâda bir gezinti yapmış ve adeta varlığını idrak ettiği her şeyin “mutlak bir varlığın işareti” olup olmadığını sorgulamış ve okuyucuyu da sorgulatmaya çalışmıştır:

“Yoksa göz, görüyorum sanmanın öksesi mi?
Fezada dipsiz sükût, duyulmazın sesi mi?”

Bu mısralarda şairin sorular sorması esas itibarıyla merak ettiği bir soruya yanıt aramak için değil, okurda bir farkındalık oluşturmak içindir. Beş duyu organımızdan biri olan gözün adi manada görme olayı sadece maddi dünyadan bir parçadır. Göz, her ne kadar baktığı her şeyi gördüğünü zannetse de aslında bu bir yanılsamadır, aldatmacadır. Namütenahi sessizlik ise aslında basit manada hemen “duyamadığımız âlemin sesi”dir. Bu mısraların okura hatırlatmaya çalıştığı nokta ise hakiki olana ulaşırken görülenin veya görülmeyenin, duyulanın veya duyulmayanın ardında birçok sırrın yattığıdır ve kişinin bu sırlara ulaşabilmesinin yolu da “tefekkür” olarak gösterilir. Şair, şiirin sonunda bu tefekkürün sonucu olarak visale erişmek adına sahip olduğu şeylerden vazgeçer:

“O visal, can sendeyken canını etmek feda;
Elveda toprak, güneş, anne ve yar elveda!”

Tefekkür, yaratılmış olan her canlı varlığın sahip olduğu bir meziyettir. Ancak herhangi bir canlı varlığın tefekkürü ile insanın tefekkürü arasında büyük bir fark bulunmaktadır. Söz gelimi bir hayvan karnını doyurabilmek, tehlikeden korunmak gibi konularda düşünür ve bu, onun hayatını idame ettirebilmesi için yeterlidir. Eşref-i mahlukat olarak yaratılan insan ise kulluğunun gereği olarak çeşitli sorumluluklara sahiptir ve onun tefekkürü derin bir nitelik taşır/taşmalıdır. Yeme, içme, barınma, tehlikelerden korunma gibi konuların çok daha ötesinde ruhi tarafını doyurabilecek şekilde bir tefekkür içerisine girmeli ve yaratılıştaki bulunan engin sırlara vakıf olmaya çalışmalıdır. Bu bağlamda şiirde tefekkür fikri idealize edilir, bu yolla görünenin arkasındaki görünmeyene, kabuğun altındaki öze ulaşılacağı vurgulanır.

4. Akıl

Sözlük anlamı “düşünme, anlama ve kavrama gücü, us.” (TDK Türkçe Sözlük, akıl maddesi, 2011) olan akıl, tasavvufi manada Hak ile batılı birbirinden ayırt etmeye yarayan nur, Rabbani latife, Allah’a ibadete ve cennete girmeye vasıta olan düşünce, kulluk yapmaya alet olan fikir, ibadetin yolunu gösteren ışık (Uludağ,2012: 32-33) olarak tanımlanır.

Mutasavvıflara göre Hakk’ın varlığına salt akıl ile ulaşmak mümkün değildir. Sözlük anlamındaki akıl, bir şey ya da olayı kavrayabilmek için duyu organlarıyla kavrayabileceği kendince bir ispat istemektedir. Oysa Hak, maddi vasıtalarla da görülebilecek, duyulabilecek bir varlık olsa da bu görme ya da duymanın mahiyeti manevi boyutlardadır. Hakk’a ulaşmaya çalışan kişi aklın yanına kalbini de yoldaş etmediği sürece maksuduna eremeyecektir. Hakk’a ulaşma gayesi edinen kişi aklını gidebileceği son noktaya kadar götürür. Aklın ulaşabileceği son nokta hayret, hayretin sonucu da sekrdir. Yani, salık rububiyeti temaşa ettiğinde aklını yitirecektir (Uludağ, 2012: 33).

Aklın tek başına maksuda eriştiremeyeceğini ifade etsek de İslami düşünceye göre imandan sonra en büyük nimet olarak akıl görülmüştür. Salt akılla Hak bulunamaz ancak akıl olmadan da Müslümanlığın geçerliliği kalmaz. Çünkü İslam’da kişinin mesul olması için akıl melekesinin yerinde olması gerekmektedir. Aksi durumda tüm mesuliyetler kişinin üzerinden kalkar.

İlk zâhidlere göre akıl Allah’ın nimetlerini tanımayı ve ona şükretmeyi sağlayan, kötü duyguların baskısına rağmen dinin iyi olduğuna hükmettiği tutum ve davranışlara yönelten ve sonuçta ahiret mutluluğunu kazandıran bir melekedir. İbn Atâ, aklın kulluğun gereğini yerine getirmeye yarayan bir alet olduğuna dikkat çekerek onun kendiliğinden Allah’ı bilemeyeceğini söylemiştir. (Bolay,1989: 246-247). Tasavvufa göre bir mümin, Allah’ın kendisi için gönderdiği peygamberi, Kuran-ı Kerim’i, emir ve yasakları akli ile anlamaya başlar, Hak ile batılın ayrımını akli sayesinde yapar. Kuran-ı Kerim’de yer alan “insan akıl etmez mi?” mealindeki pek çok ayette de aklın önemi vurgulanmıştır.

Aklın bu anlama ve ayırım işini akıl ile başlatan bir mümin aklın yanına kalbi de yoldaş ederse doğru bir yol tutmuş olacaktır. Çünkü akıl ispat istediği ve aciz bir mahluk olan insanın görebildikleri, duyabildikleri de sınırlı olduğundan her hâlükârda eksik kalacaktır. İlk başta eksik, aciz, ispat isteyen bir akılla başlanılan yolda madde ve duyu alemini aşip hakikate ulaşmış bir akıl, mutasavvıfların istediği bir durumdur. Ebü'l-Hüseyin en-Nûrî, “Allah’ın varlığının delili bizzat Allah’tır” diyerek aklın âciz olduğunu, bu sebeple de sadece kendisi gibi âciz olan hususlarda delil olabileceğini belirtmiştir (Bolay, 1989: 246-247). Bazı İslam

bilginlerine göre ise aklın mahalli kalptir. Yani insan kalbi ile akleder. Kalbin ise Allah'ın tecelli ettiği yer olduğu, “Yere göğe sığmadım, mümin kulumun kalbine sığdım.” kudsî hadisi ile bilinir. O hâlde kalbiyle akıl eden bir insanın varacağı nihai durak da Hak Teala olacaktır.

“Visal” şiirinde daha önce de ifade edildiği gibi yoğun bir tefekkür vardır. İnsanın herhangi bir konuda bir fikir sahibi olabilmesi ve fikir yürütebilmesi için ilk şart, akla sahip olmasıdır. Nitekim düşünme eylemi ilk başta akılda başlar ve sonraki aşamada kalbî düşünce işin içine girer. “Visal” de şiir boyunca çeşitli tespitlerle ve sorularla akletme eylemi ön plana çıkarılır. Şiirde şairin etrafını kuşatmış olan zamana, mekâna, nesnelere, seslere ve sessizliğe vb. bakışı akıl iledir:

“Beni zaman kuşatmış, mekân kelepçelemiş;

Ne sanattır ki, her şey, her şeyi peçelemiş...”

dizelerinde şairin, zamanın kendisini kuşattığını ve mekânın kelepçelediği kanısını ortaya atabilmesi için bu konuda bir akıl yürütmeye ihtiyacı vardır. İkinci mısradan da yaratıcının sanatının her şeyin, her şey tarafından peçelenmesi suretiyle ortaya çıktığı sonucuna varması da akıl iledir. Daha evvel bahsi geçen “Ben gizli bir hazine idim. Bilinmeyi istedim ve beni bilmeleri için mahlûkatı yarattım” hadisini akıl ile arama işi bağlamında ele alacak olursak kendisi zamandan ve mekândan münezzeh olan Allah, zaman ve mekân ile muhasara edilmiş insan tarafından akıl yoluyla derin bir tefekküre dalarak varlığının tecellilerinin fark edilmesini murat etmektedir. Burada mutasavvıfların, müminin akletmesinin kalbi ile olduğu görüşünü dikkate almamız büyük bir önem taşımaktadır. Zira, salt akılla düşünmek neticede kişiyi materyalist bir anlayışa götürebilir. Tasavvufî anlayışta kalbi ile akleden kişi, Mutlak varlığın tecellilerini maddi bir gözle görmeyecek, bu tecellilerin görüldüğü yer Allah'ın tecelligâhı olan müminin kalbi olacaktır.

Bu dizelerde üzerinde dikkatle durulması gereken bir ifade de “her şeyin, her şeyi peçelemesi”dir. Peçelenmiş varlığın altında bir hakikat yatmaktadır ve kişinin bu varlığın peçelendiğini fark etmesi, devamında da bu varlığa ulaşabilmek için onu araması gerektiğini akıl yoluyla idrak etmesi gerekmektedir. Diğer bir ifadeyle insan, “Varlığın peçelenmiş surette olduğunun farkına” ancak akıl yoluyla ulaşabilecektir.

“Visal” şiirinde akıl etmenin başka misallerine bakacak olursak:

“Renk, koku, ses ve şekil, ötelere haberci;

Hayat mı bu sürdüğün, kabuğundan, ezberci?

Yoksa göz, görüyorum sanmanın öksesi mi?

Fezada dipsiz sükût, duyulmazın sesi mi?

...

Sonsuzu nasıl bulsun, pösteki sayan deli?

Kendini kaybetmek mi, visalin son bedeli?"

Yukarıdaki dizelerde şair birtakım sorular sormaktadır. Soru sorabilmek için fark etmeye başlamak esastır ve soru sormak da aramaktır. “Arayan bulur, bulan bilir.” düsturunca düşünülecek olursa şairin sorduğu bu soruların esas gayesi kişiyi bir akıl yürütmeye sevk etmek ve nihayetinde akılı da kalbi de ezeli ve ebedi olanın varlığına ikna etmektir. Esasen tasavvuf yoluna giren, seyrusülûka niyet eden kişinin yolculuğu da kendisine manevi yönden sorduğu “Ben kimim, nereden geldim, neden yaratıldım, nereye gidiyorum?” gibi sorularla başlamaktadır. “Şüphesiz göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün art arda gelişinde temiz akıl sahipleri için gerçekten ayetler vardır.” (Ali İmran Suresi, 190) ayeti de evrene aklını kullanarak bakan ve onu gören, aklını gönlü ile bir eden kişiler için bu misallerde her şey Allah’ın yaratmasına şahitlik eder durumdadır.

Akıl ile ilgili ele alınabilecek başka bir örnek,

“Perde perde veralar, ışık başka, nur başka;

Bir anlık visal başka, kesiksiz huzur başka.” dizeleridir.

Bu dizeler “ışık ile nur”u, “bir anlık visal ile kesiksiz huzur”u mukayese etmektedir. Mukayese etmek de yine aklın bir alametidir. Mukayeseye girişebilmek için kişinin o konuda birtakım bilgilere sahip olması ve bu bilgilerini de kıyas edebilmesi, bir değerlendirmeye varabilmesi gerekir. Bir mukayeseye girişebilmek için akıl nimetini kalbe yoldaş ederek kullanmak şarttır.

Akıl, Kuran-ı Kerim’de üzerinde sıkça durulan, 49 yerde fiil olarak geçen bir kavramdır (Bolay, 1989: 248). İslamiyet’te bir kişinin mesul sayılması için gereken şartlardan biri akıldır ve insana verilmiş en büyük lütuflardan biridir. Zira, insanı diğer mahlukattan ayıran ve fillerine anlam kazandıran şey onun akıldır.

Ehli sünnet bilginlerinin çoğu akılı, “Düşünmek ve delil kullanmak suretiyle duyuların ötesini, gözlem yoluyla da duyulur nesnelere idrak eden bir cevher”; Mâtürîdiyye’nin müteahhirîn devri âlimleri ise “duyuların, idrak sınırının sona erdiği noktadan başlayan ve kalp ile nefs-i nâtıkanın algıladığı bilgileri ortaya çıkaran bir nur” olarak tarif etmişlerdir (Yavuz, 1989: 246-247). Bu bağlamda “Visal” şiirinde şair gerek gözlem yoluyla elde ettiklerine gerekse bu gözlemlerinden ortaya çıkan ve idrak sınırının sona erdiği yerde başlayan nurani bilgilere akıl yoluyla ulaşmış ve Mutlak hakikat olan Allah’ın varlığına ispat olan nesne ve durumları akıl aracılığıyla görünür kılmıştır.

5. Sülûk/ Seyrüsülûk

Sülûk, tarikatlar sonrası dönemde genellikle aynı anlama gelen seyr kelimesiyle birlikte (seyrüsülûk) kullanılmıştır. Sözlükte “yola girmek, yolda yürümek; başka bir şeyin içine nüfuz etmek, katılmak, intikal etmek” anlamlarına gelen sülûk kelimesi tasavvufta “insanı Hakk’a ulaştıran tavır, amel, ibadet, fiil, hareket ve davranış tarzları” mânasında kullanılmıştır (Uludağ,2010: 127-128).

Seyrüsülûk, Hakk’a talip olan kişilerin gönüllü bir şekilde çıktıkları manevi yolculuğu ifade eder. Bu yolculuğa çıkan talip kendisine birtakım sorular sorar: “Ben kimim, nereden geldim, nereye gidiyorum...?” gibi. Seyrüsülûk bir yolculukta “talebe” olmayı içerdiği için bütün eşya ve olaylara da derin anlamlarını görebilmek maksadıyla yaklaşmayı gerektirir. Seyrüsülûkun tamamlanması gibi bir durumdan bahsetmenin doğru olamayacağını söylemek mümkündür. Allah’ın ezeli ve ebedi bir varlık olması ve bunun karşısında da aciz ve fani olan insanın gücünün ne kadar düşünürse düşünsün Allah’ın varlığını, yaratılışın sırrını anlamaya yetemeyeceği aşikardır.

Sâlik olmaya niyetlenen kişinin kendini bu dünyaya ait kirlere arındırması, nefsinin emirlerine uymaması, geçici olanın arzularından vazgeçmesi gerekir. Sâlikin talip olduğu şey geçici olan değil baki olan Hakk’ın rızasıdır, O’na erişebilmektir. Seyrüsülûka giren kişi bu yola nasuh bir tövbe ile başlar, sonrasında kalbini daima uyanık tutmaya çalışır (yakaza hâli) en sonunda da kendi benliğini Mutlak varlıkta eritir, yok eder. Buna tasavvufta “fenafillah” denir.

“Visal” şiirinin ilk mısrasından son mısrasına kadar değerlendirildiğinde “ibnül vakt” olan bir tabloda “ebul vakt”e erişmiş bir tablo gözümüze çarpar. Nakşî geleneğin teorisyenlerinden olan Rabbânî, ibnü’l-vakt ve ebü’l-vakt kavramlarını birer makam olarak değerlendirdiği mektuplarında İbnü’l-vakti alt bir makam, ebü’l-vakti ise üst bir makam şeklinde ifade eder. Rabbânî, ebü’l-vakt kavramını ayrıca kendi içinde derecelendirir. İbnü’l-vakt, vakte göre değişen bir mahiyet taşırken ebü’l-vakt kavramında zamana göre şekil değiştirme yerine kişinin zamana şekil vermesi söz konusudur. Ebü’l-vakt, temkîn ehlidir. Temkîn ehli sûfi, mâsivâdan uzaklaşıp Hakk ile berâber olandır (Günaydın,2020: 328) ve zaman kavramından kurtulmuş durumdadır. “Visal” şiirinin ilk mısralarında peçelenmiş bir hakikatten bahsedilirken son mısrasında şairin dünya nimetlerine “elveda” diyerek Allah’a teslimiyet göstermesi bizi bu yoruma götürmektedir. Bu İbnü’l-vaktten Ebü’l-vakte geçiş bir seyrüsülûk ile gerçekleşmiştir. Şiir şairin kendi içinde yaptığı bir yolculuğun resmidir. Şairin etrafını kuşatmış her şeye ve olaya anlayan bir nazarla bakarak yolculuğunu başlatmasıyla ve

bu yolda giriştiği sorgulamalarla “Ben kimim, nereden geldim, nereye gidiyorum...?” sorularına cevap aradığını görürüz.

“Evet, ben, bir kapalı hududu aşıyorum;

Ölen ölüyor, bense ölümü yaşıyorum!”

mısralarında şairin seyrüsülûkta bir hududu aştığını açık bir ifade ile görebiliyoruz. Manevi bir yolculuk hâlinde olan sâlik, onu varacağı yerden/maksudundan alıkoyacak ne var ise onları devre dışı bırakmalı, bu yolda çaba sarf etmelidir. Hudut, iki tarafı birbirinden ayıran bir anlam taşır ve nihayetinde bir hududu aşmak diğer tarafı arkada bırakmayı gerektirir. Tasavvufta ise benliğini, salt aklın duvarlarını yıkabilenler, manevî anlamda ölmeden evvel ölümü tercih edenler, kendi benliğini yok etmeye niyetlenenler; fâni olanı arkalarında bırakıp hududun diğer tarafına, bâki olana geçebilirler. Şair de burada henüz can emaneti kendinde iken nefisini aradan çıkararak Hakta kendisini fâni kılmayı seçmiştir.

“Hatıra küpü, devril, sen de ey hayal, gömül!

Sonu gelmez visalin gayrından vazgeç, gönül!

O visal, can sendeyken canımı etmek feda;

Elveda toprak, güneş, anne ve yar elveda!”

Bu mısralarda Hakk’a talip olan şairin Hak uğruna visalin gayrısından; toprak, güneş, anne ve yardan vazgeçtiği görülmektedir. Şair, Âli İmran suresinin “Allah yolunda sevdiğiniz şeylerden harcamadıkça iyiliğe (Allah’ın rızasına) asla eremezsiniz.” (Kur’an-ı Kerim,3/92) ayeti düsturunca hakikat arayışındaki biri olarak “toprağa, güneşe, anneye ve sevgiliye” veda etmekte, böylelikle kalbini tamamen bâkî kalacak tek varlık olan Allah’a bırakmaktadır, ona tam teslimiyet göstermektedir. Toprak, güneş, anne ve yar; şairin alelade seçtiği kelimeler değildir. Toprak ve güneş hayatın madden devam edebilmesi için, anne ve yar ise insanın manevî yönden hayatını sürdürmesi için kıymet arz eden şeylerdir. Ancak neticede onlar da mâsivâdan bir parçadır. Şairin bunca öneme sahip şeyleri feda edebilmesi ise bu değerlerin daha üzerinde bir değere sahip olan bir varlık iledir. O varlık da şüphesiz tek hakikat olan Allah’tır.

“Visal” şiiri seyrüsülûk kavramı açısından değerlendirildiğinde şiirin ismi de bizi bu kavrama götürür. Diğer bir ifadeyle seyrüsülûka koyulmak, vuslatı aramaktır. Şiir boyunca şairin kimi yerde sorular sorarak kimi yerde direkt ifadelerle vermeye çalıştığı şey, seyrüsülûkun yol haritasıdır. Gözüyle ve kulağıyla edindiği duyumları yani Allah’ın tecellilerini akıl süzgeciyle tefekkür eden salık, bu tefekkürünün sonunda mâsivâdan sıyrılmasının gerekliliğini idrak eder ve çektiği çilelerle hakikat nuruna ulaşır. Hakikatin de tek ezeli ve ebedi varlık olan Allah olduğunu (vahdet-i vücûd) fark ederek visale eren kişi seyrüsülûkunu tamamlamış olur.

6. Tecelli

“Aşikâr olmak, açığa çıkmak, görünmek, zuhur etmek” (Uludağ,2012: 346) gibi anlamlara gelen tecelli, tasavvufi anlamına bakıldığında “gaybden gelen ve kalpte zuhur olan nurlar, görünmeyen kalplerde görünür hâle gelmesi” (Uludağ,2012: 346) anlamını taşır. Tecellide görünmez, bilinmez, örtülü olandan görünüre, bilinire ve açık olana geçiş söz konusudur.

Sûfilere göre tecelli Hakk'ın yaratma eylemidir. Hak her şeyde, her yerde ve her zamanda tecelli eder. “Ben gizli bir hazine idim. Bilinmeyi istedim ve beni bilmeleri için mahlûkatı yarattım” hadisini yorumlayan sûfilere göre Hakk'ın tecellisini gerektiren temel sebep zâtının bilinmeyi istemesidir (Ceyhan, 2011: 243-245). Tecelli eden Hakk'ın isim ve sıfatları sayesinde insanoğlu Hakk'ı tanıyabilecektir. Tecelli ile gizli olan Hakk'ın isim ve sıfatları aşikâr hâle gelecek, onun her türlü noksanlıktan münezzehe olduğu ortaya çıkabilecektir. Hakk'ın tecellilerinin görülebileceği yer tecelligâh olarak adlandırılan mümin kulun kalbidir. Hakk'ın kalbe tecellî etmesi için o kalbten kibir, hased, kîn, riyâ, gibi kötü sıfatları çıkarmak gerekir. Burada Şemseddîn Sivâsî 'nin

“Sür çıkar ağyârı dilden tâ tecellî ide Hakk

Pâdişâh konmaz sarâyâ hâne ma'mûr olmadan” (Tok, 2008: 52)

beytini hatırlamak yerinde olacaktır.

Allah, yarattığı her şeyi kusursuz bir şekilde yaratmış insana da bu yaratmanın kudretini, mükemmelliğini, azametini tefekkür etmek düşmüştür. Layıkıyla yapılan bir tefekkürden sonra da kişi Hakk'ın yaratılanlar üzerindeki tecellilerini okuyabilecektir. Elbette Hakk'ın yaratma eylemi süreklilik arz eder ve tecellileri de devamlıdır, yani sürekli bir tefekkürle sürekli bir tecelli arayışı olmalıdır. Ancak aczi ile bilinen insanoğlunun bu tecellilerin her birini adi bir nazarla görmeye gücü yetmeyecektir. Her zaman içinde bulunduğumuz nesnelere ve olaylarda Hakk'ın tecellisini bulabilmek ancak ona talip olmakla mümkündür. Yani sadece bakan değil gören bir göz; sadece işiten değil duyan bir kulak gerekmektedir. Sonrasında ise bütün gördüklerini ve duyduklarını akıl süzgecinden geçiren talip, kalbi ile Hakk'ın varlığını birliğini tasdik etmelidir.

“Visal” şiirini tecelli açısından değerlendirdiğimizde şair görmek isteyen ve “ötelere”den haber almak isteyen için her bir renk, koku, ses ve şeklin bu görevi görebileceğini dile getirmektedir:

“Renk, koku, ses ve şekil, ötelere haberci;

Hayat mı bu sürdüğün, kabuğundan, ezberci?”

dizelerinde renk, koku, ses ya da şekil üzerinde tefekkür ederek nihai amaca ulaşmak mümkün olabilmektedir. Sanattan sanatçıya giden bir bakış açısıyla kâinata bakılınca yaratılmışlar üzerinde yaratıcının izleri görülebilir ve bu izler de insanı diğer mahlukattan ayıran tefekkür nimetiyle samimi bir iman mertebesine taşır. Çünkü anlayan bir gözle, kulakla ve kalple yapılan her tefekkür, yaratıcının kudreti ve mükemmelliği karşısında hayran olacak ve sonunda da hayrete düşecektir.

Şairin bu dizelerde üzerinde durduğu mesele, ezberci yaşamayı bırakıp tefekkür süzgecinden geçirilecek bir hayata geçilmesidir. Yani şair okuyucuyu o güne kadar söylenegelmiş, duyduğumuzda ya da gördüğümüzde bizde bir hayranlık ve hayret oluşturmayan anlayışın işe yaramayacağını ifade etmektedir. Hayranlık ya da hayreti oluşturacak şeyler de yeri geldiğinde renk, koku, ses ya da şekil bile olabilir. Burada İbrahim Şinasi'nin Münacaat'ında yer alan şu beyit yerinde bir örnek olacaktır:

“Varlığın bilme ne hâcet küre-i ‘âlem ile
Yeter isbâtına halk etdiği bir zerre bile.” (Kaplan,2016: 32).

Cümle mevcudatın tek bir yaratıcısı olduğuna göre yaratılmış olan her şey de onun eseridir ve yaratıcının sanatının izlerini tecelli yoluyla yaratılanlar üzerinde görebiliriz. Çünkü Allah'ın ilâhî sıfatları tecellilerle türlü eşya üzerinde kendini göstermiş, o tecelliler aynı zamanda “tezahür” olmuşlardır. Şiirde geçen bir başka dizede tecelli kavramına bakacak olursak:

“Fezada dipsiz sükût, duyulmazın sesi mi?”

Şair bu dizede soru sorma yoluyla Hakk'ın varlığının tecellilerinin fark edilmesini sağlamaya çalışmaktadır: Fezadaki dipsiz sükût, aslında hemen duyulamayan bir Hakikatin işareti midir? “Şüphesiz göklerde ve yerde mü'minler için birçok âyetler vardır.” (Casiye Suresi, 3) ayetinde de dile getirildiği gibi yaratılmışlar üzerinde ince bir tefekkürle Allah'ın tecellilerini görmek mümkündür.

“Visal” şiirinde şair, tecelli kavramını özellikle sorular sorup okuyucusuna fark ettirme yoluna giderek işlemiştir. Şaire göre yaratıcının varlığının tecellilerini görmek için büyük olaylar gerekmemekte, eğer kişi anlayan bir bakışla etrafi süzecek olsa en küçük bir sebep bile kişiyi Mutlak varlığa götürebilmektedir.

7. Mâsivâ

Tasavvuf bir yolculuktur ve bu yolculukta henüz vahdet makamına erememiş sâlikler varlığı, Hakk'ın varlığı (vücûd) ve Hakk'ın gayrinin varlığı (mevcûdat) olarak görür. Hakk'ın varlığının dışında kalanlara tasavvufta mâsivâ adı verilir. Sufiler, mâsivâyı Hak ile kul arasındaki perde ve engel olarak tarif etmişler ve tasavvuf yoluna giren kimsenin Hakk'a

erebilmesi için bu perde ve engelleri ortadan kaldırması gerektiğini söylemişlerdir (Uludağ,2011: 127-128). Hakk'ın dışındaki her şey mâsivâ yani bir perde olarak adlandırıldığına göre bu perdeleri kaldırmadıkça Hakk'a ulaşmak mümkün olamayacaktır.

“Beni zaman kuşatmış, mekân kelepçelemiş;
Ne sanattır ki, her şey, her şeyi peçelemiş...”

Bu dizelerde şairi kuşatan zaman, kelepçeleleyen mekân ve yaratılmış olanları peçeleleyen her şey aslında mâsivâdır.

“Renk, koku, ses ve şekil, ötelere haberci;
Hayat mı bu sürdüğün, kabuğundan, ezberci?”

Dizelerinde de renk, koku, ses ve şekil mâsivâdandır. Ancak şairin burada dikkati çektiği nokta bütün bunlar mâsivâdan bir parça olsa da esasen Hakk'ın varlığının haberini taşımalarıdır.

Hakk'a ulaşmak için çıkılan yolda mal mülk ve servet düşkünlüğü, büyülenme, gösteriş, haset vb. kötü hasletler de mâsivâdan sayılmakta ve hakikate erişmek gibi bir maksadı olan talibin kalbinden bunlara temayülünü çıkarması gerekmektedir (Uludağ, 2011: 127-128). Aşağıda verilen ilk dizede şair, amacı “pösteği saymak” olan kişinin sonsuzluğa yani Hakk'a ulaşmasının mümkün olmadığını ifade etmektedir. “Pösteği saymak”, maddi kazanç elde etmeyi ifade eden bir kullanım olduğu için dünyevî olan yani mâsivâyâ ait olan bir emeldir. Bu nedenle hakikate erişmenin önünde bir engeldir. Şair, ikinci dizede maksuda ulaşmak için kendi varlığından bile feragat etmektedir. Esas itibarıyla Hakk'tan gelen insan yine Allah'a dönerek onda yok olacaktır. Dolayısıyla zaten var “sandığımız” benliğimizi Allah'a yani visale ulaşmak için yok etmek, olması gereken bir durumdur:

“Sonsuzu nasıl bulsun, pösteği sayan deli?
Kendini kaybetmek mi, visalin son bedeli?”

Hakiki varlık karşısında “benlik” iddiasında bulunmak kişiyi maksuda giden yoldan uzak düşüren sebepler arasında yer almaktadır. Seyrüsülûka niyet eden kişinin en sonunda kendi varlığını yok sayması, benlik iddiasından vazgeçmesi visale erişmesinin habercisidir. Bu bakış açısı Yûnus Emre'nin “Sen çıkınca aradan, kalır seni yaradan” sözünü akla getirmektedir. Bu söz ise ezeli ve ebedî varlığın sadece Allah olduğunun bir ifadesidir.

8. Çile

Çile, nefsânî arzuların kurtularak ruh temizliğine ermek için girişilen sıkı perhiz ve mahrumiyet dönemi anlamına gelen tasavvuf terimidir. Çile insanın nefesine hâkim olması, kendisini disiplin altına sokması, ruh temizliği, kalp huzuru, keşfin açılması ve keramet sahibi

olunması gibi değişik ahlâkî ve tasavvufî gayeler için yapılabilir (Eraydın, 2011: 315-316). Çile, Necip Fazıl'ın bir kitabına da adını veren şiirinin adıdır.

Tasavvufun nihaî amacı Mutlak Hakikati aramaktır. Necip Fazıl'ın 1934'ten sonra ortaya koyduğu eserlerinin gayesinin de “Hakikati aramak” görmekteyiz. Şair, bu konuyu Çile adlı eserinin “Şiir” bahsinde “Bizce şiir, ‘Mutlak Hakikat’i arama işidir. Eşya ve hadiselerin, bütün mantık yasalarına rağmen en mahrem, en mahcup, en nazik ve en hassas nahiyesini tutarak ve nispetlerini bularak ‘Mutlak Hakikat’i arama işi...” şeklinde açıklamaktadır (Kısakürek,2002:473). “Visal” şiirinde de tasavvufun derin manaları bizi karşılamaktadır ve “çile” kavramına da doğrudan yer verilmektedir. Yukarıda da belirtildiği gibi çile çekmek, tasavvufta Hakk'a ulaşma yolunda kutsal bir anlam taşımakta, nefsi dizginlemektedir. “Visal” şiirinde çile karşımıza iki ayrı yerde çıkmaktadır:

“Senden uzaklık ateş, sana yakınlık ateş!

Azap var mı alemde fikir çilesine eş?”

Necip Fazıl'ın 1934'ten sonra hayatında ve edebi anlayışında çok büyük, aynı zamanda köklü bir değişim söz konusudur. Bu değişimle birlikte hayatının ve sanatının esas gayesini “Allah'ı aramak” olarak belirleyen şair aynı zamanda bir “dava adamına” dönüşmüştür. Onun çeşitli röportaj ve yazılarında görüleceği üzere dava adamı olmak fikir çilesi çekmeyi gerektirir. Zira dava adamı olmak bir karşı duruş ve karşısında durduğu şeylere bir öfke ifade eder ve bu tavır da kimi meşakkatleri beraberinde getirir, çile çektirir.

Necip Fazıl Kısakürek'in şiirlerinde hakikati bulmak adına devamlı bir fikir sancısı çektiğine şahit oluruz. Bu sancıyı derinden hisseden şair, görünenin ardındaki hakikate ulaşmanın peşindedir ve bu ise onu sürekli bir arayış ve huzursuzluğa sürükler. Şairin fikir sancısının, huzursuzluğunun temelinde “olamayışın” ve tam “bulamayışın” etkileri yer alır (Karabulut,2018: 86).

“Senden uzaklık ateş, sana yakınlık ateş!

Azap var mı alemde fikir çilesine eş”

ifadesi bir çile tablosudur. Şair, Allah'tan uzak kalmanın da ona yakın olmanın da bir ateş olduğunu söylemiştir. İki durumun neticesi de ateştir, yakıcıdır. Ancak neticesi aynı görünse de bu yanmalar mahiyeti açısından oldukça farklıdır. Allah'tan uzak kalmak; onun emir ve yasaklarına uymamak, insanoğlunun gaye olarak onun yolunu tutmamasını ifade etmektedir. Bizi kendisine kulluk etmek için yaratan Allah'tan uzak kalmanın sonucu da yakıcı bir ateştir, bu ise olumsuz bir durumdur, çiledir. Bu çile kişi için elemidir, mihnettir.

Diğer taraftan Allah'a yakın olmanın da ateş olması, onun aşk ateşine düşerek onun yolunda gitmeyi, en azından bu yola koyulmayı ifade eder. Bu yolun sonu da ateştir, yanmaktır.

Ancak bu yanış, menfi bir yanış değil son derece âli bir yanıştır. Seyrüsülûka niyet eden salikin bu yolda kendisini bekleyen çilelere daha en başından boyun eğişi ve onları kabul edişi söz konusudur. Cefa ve kahr çekmek nefsin katlanmak istemeyeceği durumlardır. Çünkü nefis kişiyi daima hoşuna gidecek ameller yapmaya teşvik eder. Kuran-ı Kerim’ de “Hiç şüphesiz nefis devamlı kötülüğü emreder.” (Yusuf, 12/53) ayeti de bize nefsin tarifini yapar. Tasavvufta nefsin terbiyesi, onun isteklerini yapmamakla mümkündür. Bu sebeple salikler için nefsin emirlerini terk etmek, onu türlü çilelerle sınamak Allah’a yaklaşmayı sağlayan önemli bir etkidir. Çekilen çilelerle nefse kendi acziyetini, zaafını, yaradanın kudretinin yanında küçüklüğünü idrak ettirerek nefsi Allah karşısında bir hiçliğe büründürmek gerekir. Mutasavvıflar, çile çekerek nefsin yaratıcı kudretin karşısında kendini bertaraf etmesiyle, küçülmesiyle kulluğun yüceleceğine inanırlar ve bu sebeple çekilen çileler kutsal kabul edilir. Ateşin yakarken aynı zamanda arındırma özelliği olduğundan seyrüsülûktaki kişi çektiği çilelerle yanar, yandıkça da nefsin dünyevi olandan yani mâsivâdan arındırır ki Hakk’ın tecellileri salikin kalbinde görülebilsin. Bu bağlamda “Visal” şiirinde Hakk’a yakın olmakla yakan ateş; onun yolunda olmanın, yanarak yükselmenin bir emaresi olduğundan âli bir yanışı ifade etmektedir. “Visal” şiirinde “çile” kelimesi bir diğer dizede şu şekilde yer alır:

“Çilesiz suratlara tüküresim geliyor!”

Burada şairin “çilesiz” diye nitelendirdiği kişilere karşı duyduğu bir öfke dikkat çekmektedir. Necip Fazıl’ın “dava adamı” olma yönü bu dizelerde kendini daha belirgin bir şekilde hissettirmektedir. “İnsan, kendisinin başıboş bırakılacağını mı sanır?” (Kıyamet Suresi, 36) ayetiyle de bize bildirildiği üzere insan, yeryüzüne gönderilirken başıboş bırakılmak için değil belli bir amaç uğruna gönderilmiştir. Dünyaya geliş amacını bir davaya dönüştürebilmek sağlam bir duruş sergilemek için gereklidir. Çünkü bir davaya inanmak, o davaya hizmet etmeyi ve inanılan davanın zıddı olanlara da karşı durmayı icap ettirir. İnsanı diğer canlılardan ayırt eden en büyük özelliğinin bir idraka sahip olması ve aklını kullanabilmesi olduğu çok açıktır. O hâlde bu özelliğini kullanmamak da insanı diğer canlılarla bir tutacaktır. Buradan hareketle, yaratılışının sırlarını düşünüp idraka çalışmak da insana verilen en büyük sorumluluklardan biri hâline gelmekte; sorumlu olduğunu idrak edebilmek de insana bir iddia, bir dava kazandırmaktadır. Bir dava iddiasında olan kişi de davası uğruna sürekli bir düşünme faaliyeti üzerinde olmalıdır ki bu düşünme eylemi gerekir çileye de dönüşebilir.

Çile kavramı tasavvufta sıklıkla kullanılan bir kavramdır. Çünkü insanı maksuduna götüren yolda kişinin olgunlaşıp olgunlaşmaması karşılaştığı çilelere sabredip sabredememesine bağlıdır. Çile insanı maddi ya da manevi olarak yakan ancak aynı zamanda da “olduran” bir niteliğe sahiptir. Seyrüsülûka niyet eden bir kişi bu yolun mihnetlerle dolu

olduğunu en baştan kabul etmeli ve sürekli emreden nefsin (nefs-i emmare) isteklerine karşı çıkabilmelidir. Salık, çile çekmeye nefsini ayaklar altına alıp nasuh bir tövbe ile başlar ve devamında da başına gelebilecek her türlü sıkıntıya maksuda ulaşmak emeliyle rıza gösterir ta ki Mutlak Hakikatin rızasına erebilsin. Mutasavvıflara göre bu dünya gam ve mihnet yurdu. Çünkü insan Rabbinden ayrılarak bu dünyaya atılmıştır ve öz yurdunun hasretiyle daima çile çekmektedir. Bu sebeptendir ki “çile” kutsal bir ehemmiyet taşır ve çilenin, saliki Allah’a yaklaştırması umulur.

Atâullah İskenderî'nin Hikmetler Kitabı'nda yer alan “Zahid olasın ve bu dünyaya gönül bağlamayasın diye burayı ağyarın mahalli ve dert mekânı eyledi. Ta ki kederlenip üzülmeysin.” İfadelerinin yer aldığı 230. Hikmet, insanın bu dünyada çile çekmesinin sebebini açıklar mahiyettedir (El İskenderi, 2015:). İnsan bu dünyaya geçici bir süre için gönderildiğinden gaflete kapılıp kendini bu dünyada baki kalacak bir mahluk sanmasın diye yaradan insanlara imtihan olarak türlü çileler gönderir ve sabrının mükafatı da zatının rızasıdır.

“Visal” şiirinde de çile, insanı Allah'a yaklaştıran kutsal bir anlam çerçevesinde verilmiştir. Şairin hayatına ve söylemlerine baktığımızda şairliği kadar fikri yönüyle de karşımıza çıkan Necip Fazıl, öne sürdüğü görüşleri ile manevi hayatında yaşadığı köklü değişimler neticesinde gerek maddi gerekse manevi olarak bütün bunların çilesini çekmiş biridir. Tabiri caizse, Necip Fazıl'ı, Necip Fazıl yapan çektiği çilelerdir. Çilenin şahsiyet kazandıran bu özelliğinden yola çıkılarak şiirde, çile kavramı yücelik kazandıran bir mahiyette verilmiştir.

9. Hakikat

Tasavvufta hakikat, görünenin ardındaki örtülü ve gizli mâna, dinî hayatın en yüksek seviyede yaşanarak ilâhî sırlara ulaşılması olarak tarif edilir. İlk sûfiler hakikat terimini daha çok ilâhî gerçeklere ve sırlara âşina olmak, Hakk'ın yarattıkları üzerindeki tecellilerini temaşa etmek anlamında kullanmışlardır (Demirci, 1997: 178-179).

“Beni zaman kuşatmış, mekân kelepçelemiş;
Ne sanattır ki, her şey, her şeyi peçelemiş...”

Şiirin ilk dizesi okura insanın “acziyet” hakikatini hatırlatır. Söz gelimi “kuşatmak ve kelepçelemek”, başkası tarafından idare altına alınmayı, hükmedilmeyi ifade eder. Şairin ilk mısradaki ifadesi de eşref-i mahlûkat olan insanın bu niteliğine rağmen kendisini dahi idareden yoksun olduğunu, yaratıcı yüce gücün karşısında bir eğilişi ifade eder. Kendisini kuşatan zaman ve mekânın arkasındaki esas olanı, hakikati fark etmeyi sağlar.

Şiirin ikinci mısrasında yüce yaratıcı Allah'ın el Bârî (her şeyi kusursuz yaratan), el Musavvir (varlıklara en güzel surette şekil veren), el Bedî (misalsiz, örneksiz yaratan) gibi isimlerinin yansımaları dikkat çeker. Şair, âlemin yaratılışının sıradan bir yaratılma işi olmadığını, bunun harikulade bir sanatla yapıldığını “ne sanattır ki...” ifadesiyle okura duyurmaktadır.

İkinci mısradaki yer alan “peçelemek” ifadesi de dikkate değer bir kullanımdır. Peçelenmiş bir varlığın peçesini kaldırdığınız anda sizi bir hakikat beklemektedir. Bu mısradaki da mutlak varlık olan Allah'ın bu âlemi yaratmasında “Ben gizli bir hazine idim; bilinmek istedim, mahlukatı yarattım.” (Aydın, 2022: 258-259) kudsî hadisinden yola çıkarak birtakım yorumlamalar yapılabilir. Söz gelimi insan hem zamanın hem de mekânın içindekilerle kuşatılmış, kelepçelenmiş olduğu için Hakk'ın varlığına sadece baktığı kadarıyla ulaşamaz ve aynı zamanda bulunduğu zaman ve mekânın dışına da salt bir bakışla çıkamaz; kesretin içinde vahdeti adi bir nazarla bulamaz. Tasavvufta mutlak hakikati mâsivânın örtmesi gerçeğini de dikkate alacak olursak mutlak hakikati peçeleleyen şeyin mâsivâ olduğu gerçeğine ulaşılabilir. Diğer bir ifadeyle mâsivâ peçesi kaldırıldığında geriye mutlak hakikat kalacaktır.

“Mahrem çizgilerine baktıkça örtünen sır;

Belki de benliğinden kaçabilene hazır.”

Şiirin genel itibarıyla bir hakikat arayışı olduğu ortadadır. Buradan hareketle hakikatin kendisi, okurun karşısına bir “sır” olarak çıkmaktadır. Üstelik bu sır, çözüldükçe kapanan bir mahiyettedir. Ancak, bu sırrın çözülmesi de kendi benliğinin bağlarından kurtulma, benliğini yok sayabilmekle mümkündür.

Kuranı Kerim'in birçok yerinde geçen “Allah, her şeyi bilen, yaptığını sağlam yapan ve yaptığında bir hikmet bulunmaktadır.”(Fetih,4) mealindeki ayette geçen “hikmet” ifadesi, sırlı bir durumu işaret etmektedir. Kişi, adi bir nazarla bu sırı vakıf olamayacaktır. Bu sırrın ardında yatanı görebilmek, bu sırı erişebilmek ancak maddi olan “ben”den kurtularak düşünmeye geçebilmekle bulunabilecektir. Bu sırı erişmek, vuslata, hakiki varlık olan Allah'a erişmektir.

“Rabbim, Rabbim, Yüce Rab, alemlerin Rabbi, sen!

Sana yönelsin diye icad eden kalbi, sen!”

dizelerinde şair yine bir hakikati hatırlatmaktadır. “Ben, cikleri ve insanları ancak bana ibadet etsinler diye yarattım.” (Zariyat, 51/56) ayeti bu dizelerin açıklaması mahiyetindedir. İnsanın kulluk vazifesi; Allah'a yönelmek, her an onu tesbih etmek, onun emir ve yasaklarına uymak, vb.dir. İnsanın ibadetleri ve Allah'a yönelişleri de “kalb”i iledir. Yaratıcının, “Yere göğe sığmadım, mümin kululumun kalbine sığdım.” (Yalçın,2019: 1-23) kelamı kalp meselesinin

Allah'a yönelmede alelade bir yer teşkil etmediğinin de ispatı niteliğindedir. Çünkü müminin gözü kalple görür, kulağı kalple duyar.

Mutasavvıflara göre tek hakiki varlık Allah'tır. Çünkü O'nun varlığı yarattığı mahlukatın faniliğinin tersine ezeli ve ebedidir. Hakikat arayışı da yaratılıştaki esas sırra vakıf olabilmeyi ifade eder. Bu sırra vakıf olmanın yolu Hakk'ın yarattıkları üzerinde kendi sıfatlarının yansımalarını, tecellilerini okuyabilmekten geçmektedir. Allah'ın tecellileri nesne üzerinde hazır bulunuyorken onu okuyabilecek özne hazır değilse yaratılışın sırrına erişmek de mümkün olamamaktadır. Bu okumayı yapabilmek için ise kişinin kendini birtakım merhalelerden geçirecek gözünü hakikati gören, kulağını da hakikati işiten hâle getirebilmesi şarttır. Tasavvufun amacı da esasen budur. Salikin bu mertebeye gelebilmesi nefsinin dizginleyip onu Hak yolunda fani kılabilmesi şartıdır. Eğer salik kendi nefsinin Allah'ın varlığında yok edebiliyorsa (fenafillah) Mutlak Hakikat'e de varmış demektir. Bu bağlamda "Visal" şiirinde tek hakikatin Allah olduğu gerçeği işlenmiştir. Visale ermek, Hakikati bulmak demektir. Şiirde de,

“Evet, ben, bir kapalı hududu aşıyorum;

Ölen ölüyor, bense ölümü yaşıyorum!”

ifadesiyle benlik duvarından sıyrılıp, ölmeden evvel ölüyor -varsa- kendi varlığını, nefsinin Allah'ın varlığında eritme eylemi yüceltilir.

Sonuç

Tarihi, Asr-ı Saadete kadar dayandırılan (Öngören,2011:119-126) ve manevi bir hayat tarzını yansıtan tasavvuf kavramı, Allah' a duyulan sevgi ve bu sevgiye bağlı olarak ortaya çıkan Allah korkusunun bir sonucu olarak kişinin hayatını İslâmî birtakım kurallara göre düzenlemesini ve yaşamasını ifade eder. Ahmed Yesevî'yle şekillenmeye başlayan tasavvufi edebiyat anlayışı, 13. yüzyılda Yunus Emre ile Türk edebiyatı içinde kendisine geniş bir yer edinir. Bu anlayışla söylenen ya da kaleme alınan eserlerde Allah'ın varlığı ve birliği, hakikate erişme, dünyanın geçiciliği, mâsivâdan uzaklaşma, peygamber sevgisi, tefekkür vb. konular işlenir.

Necip Fazıl, sanat yaşamı içerisinde iki farklı anlayışı sığdırmış bir şairdir. İlk yazdığı şiirlerinin ardından “Kaldırımlar Şairi” olarak tanınan şairin sonraları “Çile Şairi” diye anılmasına sebebiyet veren olay, Nakşi şeyhi Abdülhakim Arvasî ile tanışması olmuştur. Bir hakikat arayışı olarak da nitelendirebileceğimiz tasavvuf, Necip Fazıl'ın ikinci dönem sanat anlayışı içerisinde yazdığı bütün şiirlerinde açık ya da kapalı ifadelerle sıkça yer alan bir unsur olarak göze çarpmaktadır. Abdülhakim Arvasî ile tanıştıktan sonra yaşamında ve edebi

anlayışında yaşadığı köklü değişiklikle şiirinin gayesini “Hakikat arayışı” olarak belirleyen Necip Fazıl; sanatını bu minval üzere kurmuş, “Visal” şiirinde de bir hakikat arayışına girişmiştir.

“Visal” şiiri tasavvufi açıdan değerlendirildiğinde şiirin baştan sona bu öğelerle örüldüğü görülmektedir. Şiirde vahdet-i vücûd, insanoğlunun somut veya soyut her varlıkta Allah’ın mührünü görebilme yetkinliği olarak ortaya çıkar. “Visal” şiirinde tecelli, yaratıcının yarattıkları üzerinde gizli veya aşikâr birtakım işaretler olarak verilir. İnsanoğlu bu tecellileri aklı ile kalbini yoldaş ederek bir tefekkür süzgecinden geçirir ve bir hakiki varlığın idrakına ulaşır.

Tasavvufi unsurlardan olan tefekkür, “Visal” şiirinde görünenin arkasındaki görünmeyenin, örtünün arkasındaki gerçeğin ortaya çıkarılması için bireyin çaba sarf etmesinin gerekliliği şeklinde ön plana çıkar. Akıl ise bu yolda insana verilmiş en büyük araç/silah konumundadır. Buna göre insan, akıl yoluyla görünenin arkasındaki görünmeyeni, maddenin arkasındaki manayı ve özü idrak edebilmelidir. Bu bağlamda akıl, şiirde mutasavvıfın vuslata ermesi için kuşanması gereken bir tür silah olarak ön plana çıkar.

Vuslat; dünyadaki geçici/oyalayıcı maddiyattan sıyrılarak ezeli ve ebedi olana kavuşmak şeklinde yansıma bulur. Bunun için bireyin kendisini dünyaya bağlayan her türlü engelden sıyrılması gerekir. Şiirde nur; İlahi olan ile kul yapısı olanın karşılaştırılması ve Allah’ın kudretinin bu yolla ortaya konması şeklinde işlenir. Buna göre nur, insan icadı olan ışıktan fersah fersah yüce bir değere sahiptir.

Tasavvufta önemli bir yere sahip olan çile kavramı “Visal” şiirinde daha çok “fikir çilesi” olarak ele alınır. Bunun yanında Allah’a yakınlık da ondan uzaklık da insanı çileye götüren yollar olarak işlenir. Hakikat, insanoğlunun yaratılmış olanlara anlayan bir nazarla yaklaştığında idrakına varılabileceği bir unsur olarak şiirde yer bulur. Tasavvufi unsurlardan olan ve manevî bir yolculuğu ifade eden seyrüsülûk kavramı ise, çalışmamızda bahsi geçen bütün merhalelerin geçildiği manevî süreci kapsamı içerisine alan bir anlam yüklenerek verilir. Şiirin bütünü değerlendirildiğinde her kavramın bir diğerinin içerisinde yer aldığı, birbirini tamamladığı görülür. Bu bakımdan şiirde tasavvufi unsurların parça parça düşünülse de bir bütünlük arz ettiği söylenebilir.

Kaynakça

- Aydın, İ.H.(2022). Kenz-İ Mahfi Maddesi. TDV İslâm Ansiklopedisi,25. Cilt, 258-259.
Bilgin, A. A. (2007). Osmanlı Şiirinde “Ölmeden Önce Ölme” Temi. Kubbealtı Akademi Mecmuası, 142, 42-53.

- Bolay, S. H. (1989). Akıl Maddesi. TDV İslâm Ansiklopedisi, 2. Cilt, 246-247.
- Ceyhan, S. (2011). Tecelli Maddesi. TDV İslâm Ansiklopedisi, 40. Cilt, 243-245.
- Çakmaktaş, B. (2018). 17. Yüzyılda Vahdet-i Vücûd Düşüncesinin Bir Şârihi / Taşıyıcısı Olarak Lâmekânî Hüseyin Efendi'de Vücûd ve Mârifet. Tasavvuf Dergisi, 51-72.
- Demirci, M. (1997). Hakikat Maddesi. TDV İslâm Ansiklopedisi, 15. Cilt, 178-179.
- Demirli, E. (2012). Vahdet-i Vücûd Maddesi. TDV İslâm Ansiklopedisi, 42. Cilt, 431-435.
- El İskenderi, İ.A. (2015). Hikmetler, İstanbul: Üsküdar Yayınevi.
- Eraydın, S. (1993). Çile Maddesi. TDV İslâm Ansiklopedisi, 8. Cilt, 315-316.
- Günaydın, A. (2020). "İbnü'l-Vakt" Ve "Ebü'l-Vakt" Kavramlarının Klasik Türk Tasavvuf Edebiyatındaki Kullanımı. RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, 326-336.
- Kaplan, M. (2016). Şiir Tahlilleri 1. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Karabulut, M. (2018). Necip Fazıl Kısakürek'in Şiirlerinde Fikir Sancısı. Türk Dili Dergisi, 68, 86.
- Kuranı Kerim. (2022). Fetih Suresi/4. Ayet, 510. Konya: Haktan Yayın Dağıtım.
<https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/%C3%821-i%20%C4%B0mr%C3%A2n-suresi/385/92-ayet-tefsiZi>
- <https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/C%C3%A2siye-suresi/4476/3-5-ayet-tefsiri>
- <https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Ra'd-suresi/1734/27-28-ayet-tefsiri>
- <https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Y%C3%BBsuf-suresi/1648/52-53-ayet-tefsiri>
- Kısakürek, N.F. (2002). Çile. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.
- Kısakürek, N.F. (1977). Öfke ve Hiciv. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.
- Kısakürek, N. F. (2017). İdeolocya Örgüsü. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.
- Öngören, R. (2011). Tasavvuf Maddesi. TDV İslâm Ansiklopedisi, 40. Cilt, 119-126.
- Tok, V.A. (2008). Sözün Özü- Berceste Beyitler. Diyanet Aylık Dergi, 8, 52-54.
- Topal, M. D. (2013). Leylâ Hanım Dîvânında Dinî-Tasavvufî Unsurlar, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir.
- Topal, S. (2010). Sülûk Maddesi. TDV İslâm Ansiklopedisi, 38. Cilt, 127-128.
- Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük Uygulaması, 2011.
- Uludağ, S. (2012). Tasavvuf Terimleri Sözlüğü. İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Uludağ, S. (2007). Nur Maddesi. TDV İslâm Ansiklopedisi, 33. Cilt, 243-244.
- Yalçın, E. (2019). Mesnevî'ye Göre İnsân-I Kâmilin Kalbî Vasıfları, Bitlis İslamiyat Dergisi, 1, 1-23.
- Yılmaz, H.K. (1998). Tefekkür ve Tezekkür. Altınoluk Dergisi, 144-5.